

Nakon COP 19 u Varšavi – šah-mat međunarodnoj klimatskoj politici:

Analiza mršavog ishoda nedavne Konferencije UN o klimatskim promenama

Lili Fur (Lili Fuhr), Fondacija Hajnrih Bel (Berlin)

Lian Šalatek (Liane Schalatek), Fondacija Hajnrih Bel Severna Amerika (Vašington)

Katarina Ugrin (Katarzyna Ugryn), Fondacija Hajnrih Bel Centralna Evropa (Varšava)

Vanun Permpibul (Wanun Permpibul), Fondacija Hajnrih Bel Jugoistočna Azija (Bankok)

AUTORI

Lili Fur (Lili Fuhr), Fondacija Hajnrih Bel (Berlin)

Lian Šalatek (Liane Schalatek), Fondacija Hajnrih Bel Severna Amerika (Vašington)

Katarina Ugrin (Katarzyna Ugryn), Fondacija Hajnrih Bel Centralna Evropa (Varšava)

Vanun Permpibul (Wanun Permpibul), Fondacija Hajnrih Bel Jugoistočna Azija (Bankok)

Autori se zahvaljuju nekolicini anonimnih recenzenata na njihovim vrednim doprinosima i dodatnim uvidima!

Prevod i adaptacija: Milan Bogdanović, Fondacija Hajnrih Bel Jugoistočna Evropa (Beograd)

Izdavač: Fondacija Hajnrih Bel, Vašington, decembar 2013.

[Creative Commons Attribution](#)

[NonCommercial-NoDerivs 3.0](#)

[Unported License](#)

Autori: Lili Fur, Lian Šalatek, Katarina Ugrin, Vanun Permpibul

Dizajn: Ana Liza Fero (Ana Liesa Fero)

Fotografija na naslovnoj strani: [Adobt A Negotiator](#)

Fondacija Hajnrih Bel

Severna Amerika

1432 K Street NW

Suite 500

Washington, DC 20005

United States

T +1 202 462 7512

F +1 202 462 5230

E info@us.boell.org

www.boell.org

Nakon COP 19 u Varšavi – šah-mat međunarodnoj klimatskoj politici:

Analiza mršavog ishoda nedavne Konferencije UN o klimatskim promenama

Lili Fur, Fondacija Hajnrih Bel (Berlin)

Lian Šalatek, Fondacija Hajnrih Bel Severna Amerika (Vašington)

Katarina Ugrin, Fondacija Hajnrih Bel Centralna Evropa (Varšava)

Vanun Permpibul, Fondacija Hajnrih Bel Jugoistočna Azija (Bankok)

Mala očekivanja

Nove nade za pravno obavezujući globalni klimatski režim ponovo su se javile kada su se u Durbanu 2011. godine strane složile da će najkasnije do 2015. postići globalni sporazum koji će na snagu stupiti nakon 2020. godine. Pored toga, novoosnovana *ad hoc* radna grupa za Durbansku platformu za poboljšane aktivnosti (Durban Platform for Enhanced Action - ADP) uspostavila je pregovarački proces (*workstream II*) koji treba da postigne ambicioznije ciljeve pre 2020. godine – ključnog perioda tokom kojeg bi globalne emisije trebalo da dostignu vrhunac što je 2015. godina, prema rečima predsednika Međuvladinog panela o klimatskim promenama (IPCC) Radžendre Pahaurija (Rajendra Pachauri), a adekvatno i predvidljivo finansiranje je potrebno radi obezbeđivanja niskog rasta ugljenika na globalnom severu i jugu. Međutim, klimatska konferencija UN u Varšavi (COP19) bila je konferencija s najnižim očekivanjima ikad – što je opravdala u svakom pogledu.

Razarajući efekti tajfuna Haijan koji je pogodio Filipine i okolne zemlje neposredno pre početka COP 19 uticali su kako na delegate, tako i na posmatrače. Emotivni apel Jeba Sanoa (Yeb Sano, delegacija Filipina) ne samo da ga je učinio jedinim junakom Konferencije već je doveo i do toga da su mu se mnogi pridružili u njegovom dobrovoljnom postu, u znak solidarnosti (neki mediji su o ovome izveštavali kao o štrajku glađu) – prvi put da se tako nešto dogodilo na Klimatskoj konferenciji UN i, verovatno, jasan znak da su klimatske promene već nadmašile kapacitete multilateralnih pregovora – nedostatak političke volje i poverenja – da se hitno pozabavi njihovim antropogenim uzrocima, kao i da pruže neophodnu kolektivnu podršku onim zemljama i ljudima koji su najviše pogođeni. Jeb Sano i sve veći broj pristalica čak su se zarekli da će nastaviti post svakog trinaestog u mesecu, u sećanje na post koji se održao u okviru COP 19.¹

Međutim, iako su klimatske promene realnost, ovaj osećaj urgentnosti kao da ne dopire do svesti onih koji odlučuju u EU i drugim zemljama potpisnicama Aneksa 1 koje su preokupirane sopstvenim problemima sve dublje strukturalne ekonomske i finansijske krize svetskih razmera i koje su, čini se, multilateralnu akciju na polju klime rangirali niže, kao daleku tačku „pod razno” na njihovoj političkoj agendi.

I dok su očekivanja u Varšavi bila mala, oni optimistički nastrojeni ipak su se nadali nekakvom napretku implementacije na sredokračić prema novom sporazumu koji bi bio potpisan 2015, posebno se zalažući za sprovođenje barem sledećeg:

- sporazum o jasnom (i urgentnom) vremenskom roku za dobrovoljno preuzete obaveze na planu mitigacije koje bi sve strane preuzele dogovorom 2015. godine;
- sporazum o merenju dobrovoljno preuzetih obaveza ili doprinosa prema jasno definisanim indikatorima, kako bi se postigli ambiciozniji ciljevi ravnopravnost;
- konkretni brojevi i načini za izdvajanje većeg obima sredstava za klimatsko finansiranje nakon perioda ubrzanog početnog finansiranja posle 2012. u cilju ispunjavanja preuzetih obaveza u iznosu od 100 milijardi dolara godišnje do 2020. i – kao minimum – popunjavanje finansijski iscrpljenog Fonda za adaptaciju;
- uspostavljanje međunarodnog mehanizma za gubitke i štete (*loss and damage*), na osnovu sporazuma iz Dohe;

¹ @yebano: „Nastaviću da postim svakog trinaestog u mesecu, u znak sećanja na 13 dana #FastingForTheClimate” #COP19”

- konkretne odluke o načinima za zatvaranje gigantskog jaza između dobrovoljno preuzetih obaveza za 2020. i puteva za ostajanje u granicama ciljanih 2 °C ili čak 1.5 °C.

Male ambicije i nedostatak ravnopravnosti u kontekstu ADP

Odluka ADP naslovljena „Dalje unapređivanje Durbanske platforme” (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_adp.pdf) nosi zavaravajući naziv pošto zapravo ne unapređuje, već slabi durbanski mandat! Pregovarači su proveli prvu nedelju Konferencije u konsultacijama bez zaključka, a drugu nedelju u svađi oko nacrtu teksta odluke koji je sada spao sa 6 na 3 stranice i tokom procesa izgubio gotovo svaki smislen sadržaj.

Najznačajniji sadržaj nalazi se u § 2 (b):

„Pozvati sve potpisnice da započnu ili intenziviraju domaće pripreme za njihove nameravane nacionalne doprinose, bez predrasuda o pravnoj prirodi doprinosa, u kontekstu usvajanja protokola, drugog pravnog instrumenta ili dogovorenog ishoda sa pravnom snagom na osnovu Konvencije primenjivog na sve strane radi postizanja cilja Konvencije definisanog u svom članu 2 i blagovremeno ih obavestiti o Dvadeset i prvoj sednici Konferencije potpisnica (do prvog kvartala 2015. za one potpisnice koje su na to spremne) na način koji obezbeđuje jasnoću, transparentnost i razumevanje planiranih doprinosa, bez predrasuda o pravnoj prirodi doprinosa”.

Fraza „nameravani nacionalno utvrđeni doprinosi” ne samo da razrešava žestoko neslaganje razvijenih zemalja i ekonomija u usponu (*emerging economies*) oko „obaveza za sve” nasuprot „obaveza samo za razvijene zemlje i (dobrovoljnih) akcija za zemlje u razvoju”, već u velikoj meri i ukazuje na pitanje oko koga su sve velike ekonomije/emiteri (sa Severa i sa Juga) spremne da se slože: koliko god su zemlje spremne da doprinesu u kontekstu dogovora za 2015, biće i to samo *bottom-up* dobrovoljno preuzete obaveze, koje bi utvrdile same zemlje u skladu sa svojim nacionalnim okolnostima, a ne zasnovano na hitnim potrebama za smanjivanjem globalnih emisija.

Ovo je daleko od naučnih kriterijuma i principa ravnopravnosti, kao i od nameta spoljne revizije – što bi sve trebalo da ide ruku pod ruku ne bi li uopšte postojala bilo kakva nada da će se povećati ciljevi mitigacije. Vremenski rok takođe nije urgentan kao što su se neki nadali: doprinosi će se staviti na sto tek u prvom kvartalu 2015, a ne pre toga, na primer tokom Klimatskog samita na visokom nivou koji je generalni sekretar UN Ban Ki Mun sazvaio za 23. septembar 2014. (Takav labav vremenski okvir delom je izazvan unutrašnjom politikom SAD i predstojećim izborima za Kongres početkom novembra 2014).

Ipak, jedna pozitivna stvar koja se izdvaja, jeste činjenica da su mala ostrva i druge napredne zemlje-potpisnice uspele da uključe reference na član 2² u stav 2(b). Time se obezbeđuje *top-down* element koji mora urediti nacionalno utvrđene doprinose. I pored toga što će Kina i SAD verovatno biti zadovoljne da sada pročitaju da se sve to treba dogoditi „bez predrasuda o pravnoj prirodi doprinosa”, ova nedorečenost ostavlja veoma malu šansu da se stvari isprave pre isteka 2015. godine – bitka je odložena za neki drugi dan. U ovom trenutku čak je i mala šansa bolja od nikakve.

Otklanjanje teksta koji se odnosi na ravnopravnost u odluci ADP nije uznemirujuće samo zato što je ideja o *Equity Reference Framework*

(http://www.climate-network.org/sites/default/files/can_convention-based_indicators_sept2013.pdf) – koju su u pregovore uvele nevladine organizacije sa sličnim idejama za koje se zalaže nekoliko zemalja u razvoju (LDC, AOSIS, Afrička grupa – naročito Južna Afrika) – bila okidač za novu dinamiku tokom zadnje sednice u Bonu, već je Indija – obično žestok branilac tog koncepta, koju mnogi smatraju „kraljicom ravnopravnosti” unutar UNFCCC – pobrinula se da ukloni tekst koji se odnosi na ravnopravnost iz nekoliko delova pregovaračkog teksta, smatrajući da je pominjanje ravnopravnosti previše usredsređeno na buduće napore na polju mitigacije, uz premalo uzimanja u obzir istorijske odgovornosti razvijenih zemalja. Međutim, pravi razlozi za ovakav potez trenutno su predmet debate i verovatno su višestruki, uključujući domaća politička pitanja.

Brazil je ovako usku interpretaciju ravnopravnosti kao istorijske odgovornosti odveo još korak dalje kada je predstavio predlog da IPCC razvije metodologiju za istorijsku odgovornost kao vodič za doprinos zemalja sporazumu u 2015. godini. Predlog je kasnije bio predmet blage revizije i dobio podršku od strane G77 i Kine i izazvao žestoke debate ne samo između

² član 2 UNFCCC odnosi se na konačan cilj konvencije: „stabilizacija koncentracije gasova staklene bašte u atmosferi na nivou koji bi sprečio opasne antropogene uticaje na klimatski sistem”

zemalja potpisnica Aneksa I i onih koje to nisu, naročito tokom prve nedelje Konferencije, već i unutar grupe zemalja u razvoju, naglašavajući rastuću podjeljenost u G77 između sa jedne strane - velikih emitera, i sa druge strane - malih ostrva i Najmanje razvijenih zemalja (LDC) koje se bore za opstanak.

Ne slažu se sve zemlje-potpisnice UNFCCC da ravnopravnost mora biti snažno zastupljena u novom globalnom klimatskom sporazumu 2015, i da ona predstavlja preduslov za povećanje ambicija širom planete. Međutim, čak i one zemlje koje žele da ravnopravnost ostane normativna okosnica sporazuma u 2015, trenutno izgledaju prilično zbunjeno kada je reč o načinu na koji se o njoj može pregovarati bez odustajanja od sopstvenih rovoza. Upravo to u velikoj meri ukazuje na opšte raspoloženje na pregovorima u pregovaračkim procesima I i II (*workstream I i II*) ADP-a: kada se *workstream II* (ambicije pre 2020) posmatra kao kamen temeljac za *workstream I* (dogovor za 2015), onda se nikakav napredak iz delokruga *workstream I* ne može iskoristiti za sprečavanje bilo kakvog napretka iz delokruga *workstream II*. Šah-mat za klimu.

Put ka napretku za ADP nije veoma ambiciozan:

dva ministarska okrugla stola na visokom nivou održana tokom konferencija u 2014 (u Bonu i Limi) teško će razjasniti stvari ukoliko ne postoje konkretni tehnički dokumenti i radni skupovi koji će ih pripremiti. Međutim, oni bi mogli doprineti uvećanju političkih očekivanja i vraćanja klimatskih promena na politički dnevni red, gde im je i mesto. Samo treba imati u vidu: ova tema ne spada samo u domen lepih govora ministara prilikom Konferencija o klimatskim primenama i okruglih stolova, već samom središtu svih relevantnih nacionalnih politika!

Ko je kriv?

Postoje mnoge interpretacije o tome koga treba kriviti za loše rezultate. Evo nekih očiglednih krivaca:

Krovna grupa uspela je da pretvori COP 19 u prvu klimatsku konferenciju ikad na kojoj su razvijene zemlje smanjile dobrovoljno preuzete obaveze smanjenja emisija.

Kanada je već ranije odigrala svoju ulogu time što je napustila Protokol iz Kjota prošle godine kada je postalo jasno da će je proizvodnja naftnog peska sprečiti da postigne svoj cilj u okviru prvog perioda obuhvaćenog obavezom.

Novoizabrana vlada Australije najavila je nekoliko nedelja pre održavanja Konferencije da će ukinuti ionako slabo klimatsko zakonodavstvo svojih prethodnika. A Japan je sve nadmašio kada se usudio da najavi smanjenje svog cilja za 2020. kada je u prvoj nedelji Konferencije iskoristio Fukušimu kao izgovor za nepostupanje – argument koji su japanske NVO brzo i spremno

raskrinkale. Novi cilj sada zapravo dozvoljava porast emisija od 3.1 % do 2020. u odnosu na nivoe iz 1990.

Nečuveno i arbitrarno ponašanje ove tri zemlje učinilo je da SAD – uobičajena meta besa zemalja u razvoju – izgledaju kao dobri momci, uprkos tome što se neki od varšavskih neuspeha (kao što su labav vremenski okvir za sporazum 2015. ili neslaganje oko transfera tehnologija) lako mogu uzeti za pregovaračke uspehe SAD. Čak je i EU prilično dobro uspela da prikrije svoje unutrašnje probleme sa Poljskom i nedostatak ambicija evropskog bloka kako po pitanju smanjenja emisija, tako i po pitanju preuzimanja većih finansijskih obaveza, sve to uprkos tome što je postojala velika zabrinutost zbog potencijalno slabog cilja smanjenja emisija do 2030. godine. Jake lobističke grupe u Briselu trenutno se zalažu za „pragmatični” pristup koji bi trebalo da bude „tehnološki neutralan” i drži se samo cilja redukcije emisija uz napuštanje dodatnih ciljeva za obnovljive energije i energetske efikasnost. Takav pristup ne samo da bi osigurao nuklearnoj energiji i energiji „čistog uglja” mesto u budućem evropskom energetsom miksu, već bi i dalje podrivao bilo kakvu vodeću ulogu koju bi EU mogla da igra u pripremanju za Samit u Parizu 2015. godine.

Razumljivo, zemlje u razvoju su bile besne i nevoljne da prave kompromise. I tako je barem prva puna nedelja u Varšavi bila izgubljena u ponavljanju postojećih pozicija svih strana, bez ikakve nade za napredak.

Dok su G77 i Kina, što uključuje i Najmanje razvijene zemlje, Afričku grupu i Male ostrvske zemlje u razvoju, bili u stanju da izraze svoj bes zbog niskih ambicija razvijenih zemalja kao ujedinjen front, bilo je jasno da su među zemljama u razvoju, Zemlje u razvoju sa srodnim stavovima (*Like Minded Developing Countries*, LMDC - uključujući Boliviju, Kinu, Kubu, Ekvador, Egipat, Indiju, Mali, Maleziju, Nikaragvu, Filipine, Saudijsku Arabiju, Tajland i Venecuelu) bile najmanje voljne da naprave kompromise u vezi sa principima UNFCCC, uključujući princip zajedničkih ali različitih obaveza (CBDR), u zamenu za ne baš sjajn napredak. To je provociralo komesarku EU za klimu Koni Hedegard (Connie Hedegaard) da javno optuži LMDC za blokiranje napretka i protivljenje ravnopravnosti – što je, za uzvrat, nateralo LMDC da optuže EU za otvoreno neprijateljstvo. Ova kratka verbalna razmena udaraca samo pokazuje dubinu nepoverenja i frustracije na obe strane.

Dobrodošli u Zemlju uglja!

Šta se može reći o domaćinima COP 19? Poljska energetska politika zasnovana je na fosilnim gorivima, a pogotovo na uglju. Tokom poslednjih nekoliko nedelja uoči Konferencije u Varšavi, članovi poljske vlade su u nekoliko zvaničnih izjava

jasno naglasili ulogu i značaj nastavka korišćenja uglja za poljsku ekonomiju i njenu konkurentnost. Poljska je poznata i po tome što blokira sve ambicioznije instrumente klimatske politike unutar EU. S obzirom na taj kontekst, može se samo špekulisati zašto je poljska vlada ponudila da bude domaćin Konferencije u Varšavi. Jedan od razloga bi mogla biti samo promocija Poljske kao turističke destinacije i prikazivanje poljskog ekonomskog rasta; drugi, zlokobniji, mogla bi biti namera da se ugrabi još jedna prilika da se, u svojstvu domaćina samita, zaustave naponi za ambiciozniji razvoj na polju globalne i evropske klimatske politike.

Zasigurno, uloga poslovnog sektora fosilnih goriva (pogotovo sektora uglja) bila je u središtu poljskog razmišljanja o međunarodnoj klimatskoj politici, i čitavog samita COP 19 i pratećih pregovora. Po prvi put tokom procesa UNFCCC, velike međunarodne i poljske kompanije pozvane su kao (jedini) zvanični partneri Samita, među njima i poljska Lotos grupa (koja se bavi proizvodnjom sirove nafte, rafinisanjem i prodajom naftnih derivata³) i PGE – PGE Poljska energetska grupa (najveća poljska kompanija za proizvodnju struje u većinskom vlasništvu države koja upravlja uglavnom elektranama na kameni ugalj i lignit⁴). Pored toga, tokom druge nedelje Konferencije, poljsko Ministarstvo ekonomije bilo je domaćin Međunarodnog samita o uglju i klimi (<http://www.worldcoal.org/international-coal--climate-summit/international-coal-climate-summit/>) koji je organizovala Svetska asocijacija za ugalj pod sloganom „Čiste tehnologije uglja, prilike i inovacije” u Varšavi.

Poljsko mejnstrim medijsko izveštavanje o Konferenciji o klimatskim promenama takođe se snažno fokusiralo na potrebu obezbeđivanja budućnosti (poljskog) uglja i ulogu „čistih tehnologija uglja” (ova fraza je postala ključna reč tokom zadnjih nedelja u Poljskoj). S druge strane, mejnstrim poljske i međunarodne NVO su u skoro svim svojim glavnim javnim aktivnostima naglašavale su potrebu prelaska sa privrede zasnovane na uglju na privredu zasnovanu na obnovljivim izvorima i energetske efikasnosti. Jedna od ključnih aktivnosti protiv uglja tokom COP bila je mala ali dobro pripremljena prezentacija „Zdravlje ili ugalj” u organizaciji CEE Bankwatch Network, Nemačke klimatske alijanse, 350.org, LUSH, Cough4Coal i Tools for Action, uz podršku Poljske klimatske koalicije, na dan Samita o uglju i klimi, održana ispred Ministarstva privrede, gde je konferencija zasedala.

Još jedan prilično drastičan primer poljskog neuvažavanja globalnih klimatskih pregovora je rekonstrukcija vlade koju je premijer Donald Tusk odlučio da najavi u sred teških pregovora sredinom druge nedelje Konferencije a koja je uključila i smenu poljskog ministra za životnu sredinu i predsednika Konferencije Marcina Koroleca, na čije mesto je postavljen Maciej Grabowski (Maciej Grabowski), koji je prethodno bio državni podsekretar pri Ministarstvu finansija. Zvanično, Korolec će i dalje vršiti svoju funkciju predsedavajućeg pregovora UNFCCC u svojstvu „vladinog opunomoćenika za klimatske pregovore”, ali ovde se praktično radi o umanjivanju važnosti – kako ličnom (on će sada postati samo istaknuti javni službenik), tako i značaja koji Poljska u svojstvu predsedavajućeg COP pridaje procesu UNFCCC. I dok Korolec nije važio za progresivnog ministra za životnu sredinu, ova promena u toku Konferencije izazvala je puno kritike, ne samo međunarodnih i poljskih komentatora i novinara, već i NVO koje su jednoglasno istakle da je takav postupak oslabio ulogu predsedavajućeg Konferencije i skrenuo pažnju pregovarača sa procesa pregovora na ovo administrativno pitanje. Ova promena ozlojeđuje tim više imajući u vidu glasine o tome da je Korolec smenjen da bi se ubrzao proces pripreme pravnog terena za eksploataciju nekonvencionalnog gasa u Poljskoj.

Sve ove činjenice ogledaju se u poljskom samozadovoljnom sagledavanju ishoda COP 19. Predsednik COP Korolec rekao je da su u Varšavi „ostvareni svi zacrtani ciljevi”, navodeći kao velika dostignuća rastući konsenzus o potrebi globalnog sporazuma, pripremu plana za njegovo potpisivanje 2015. i stvaranje Varšavskog mehanizma za gubitke i štete. Jedan od velikih uspeha, prema saopštenju Ministarstva privrede, bilo je i otvaranje dijaloga sa poslovnim sektorom tokom Konferencije. I dok su poljske NVO priznale da je među varšavskim ishodima došlo do nekih pobeda na planu manje važnih sadržaja, one oštro kritikuju činjenicu da je poljska vlada propustila da preuzme lidersku ulogu, pa će poljsko predsedavanje biti upamćeno uglavnom po njenim sebičnim i besmislenim odlukama tokom Konferencije (pre svih, smena ministra za životnu sredinu Koroleca i organizacija Samita o uglju i klimi), kao i njenoj spremnosti da otvori pregovore sa predstavnicima biznisa i poljskim i međunarodnim lobistima koji zagovaraju ugalj.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Grupa_Lotos,
<http://www.lotos.pl/en/>.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Polska_Grupa_Energetyc-za.

Varšavski međunarodni mehanizam za gubitke & štete u vezi sa uticajima na klimatske promene

Gubici i štete izazvani su nedovoljno sveobuhvatnom i hitnom mitigacijom i nedovoljnom podrškom adaptaciji (na polju finansija, tehnologije i izgradnje kapaciteta). Značajne akcije adaptacije mogu sprečiti i umanjiti gubitke i štete. Međutim, adaptacija je ograničena. Sve veće ekstremne klimatske pojave, kako u smislu učestalosti, tako i intenziteta, kao i sporost u bavljenju uticajima poput porasta nivoa mora, rasta temperature ili rastuće acidifikacije okeana otežavaju adaptaciju ili je čak čine nemogućom, naročito u ranjivim zemljama u razvoju. Gubici i štete povezani s uticajima klimatskih promena u isto vreme su ekonomski (gubici u životno važnim sektorima usled izostanka žetvi zbog rasta temperature, gubici obradivih površina usled sporo nastupajućeg rasta nivoa mora) i neekonomski (gubici na planu kulture uzrokovani raseljavanjem ili planskim preseljavanjem). Postoje brojna tela i institucije u okviru UNFCCC koje se bave adaptacijom. Međutim, u okviru njihovog trenutnog mandata i imajući u vidu kompleksnu prirodu pitanja gubitaka i šteta, potreban je međunarodni mehanizam za gubitke i štete koji bi se bavio rezidualnim uticajima koji prevazilaze adaptaciju.

Uspostavljanje takvog mehanizma, dogovoreno prošle godine u Dohi, predstavljalo je crvenu liniju za mnoge zemlje u razvoju i jednu od prvih stavki koje su prosledene ministrima na rešavanje – manje kao tehnički, a više kao politički problem. „Varšavski međunarodni mehanizam za gubitke i štete povezanih sa uticajima klimatskih promena” (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_lossanddamage.pdf) uspostavljen je Kankunskim okvirom za adaptaciju odakle je i potekao. Pored toga, ovom odlukom se uspostavlja i Izvršni odbor koji će raditi po smernicama COP-a i odgovarati COP-u. Varšavski međunarodni mehanizam će biti predmet revizije tokom njegove Dvadeset i druge sednice (COP 22 2016. godine).

Mehanizam ima brojne funkcije, uključujući

- (a) unapređivanje znanja i razumevanja sveobuhvatnih pristupa upravljanju rizicima radi bavljenja gubicima i štetama vezanim sa nepovoljne efekte klimatskih promena, uključujući i sporo nastupajuće promene;
- (b) jačanje dijaloga, koordinacije, koherentnosti i sinergija između relevantnih ključnih igrača; i
- (c) unapređivanje akcije i podrške, uključujući finansije, tehnologiju i izgradnju kapaciteta, radi bavljenja gubicima i štetama vezanim za nepovoljne efekte klimatskih promena,

u cilju omogućavanja zemljama da preduzmu mere.

Ovo može biti prvi korak u gubicima i štetom povezanim sa klimatskim promenama. Doneta odluka priznaje da su gubici i štete ‘prevazišli okvire adaptacije’ i šalje signal da postoji razlika između adaptacije i gubitaka i štete. Međutim, stavljanje mehanizma unutar *Kankunskog okvira za adaptaciju* koji je ograničen na adaptaciju moglo bi ograničiti mehanizam i usredsrediti ga na adaptaciju i upravljanje rizikom, čineći gubitke i štete nekom vrstom podkategorije adaptacije. Ovo se pre može smatrati korakom unazad, a ne napred, koji bi se sastojao u postojanju samostalnog mehanizma kao što je predložilo i zahtevalo nekoliko zemalja u razvoju.

Odluka Konferencije daje mandat Izvršnom odboru za održavanje uvodnog sastanka koji se smatra početkom na visokom političkom nivou, čiji bi se modaliteti možda mogli dogovoriti do održavanja COP 20, do kada bi se dovršio i radni plan, pa bi telo započelo s pravim radom odmah nakon COP 20. Revizija mehanizma prilikom COP 22 2016. mogla bi predstavljati i platformu za izdvajanje mehanizma iz Kankunskog okvira za adaptaciju.

Finansiranje (*Climate Finance*)

Zemlje u razvoju došle su u Varšavu s očekivanjem da će COP 19 biti „finansijski COP”, misleći da im je to implicitno obećano u Dohi kao protivusluga za njihovu podršku paketu „Doha Gateway”. Uz nekoliko finansijskih odluka koje se očekuju u Varšavi (o dugoročnom finansiranju, Zelenom klimatskom fondu, Stalnom komitetu za finansije ili Petoj reviziji finansijskog mehanizma), neadekvatnost trenutnog mehanizma obezbeđivanja javnih finansija od strane razvijenih zemalja zemljama u razvoju kao najvažnijeg sredstva za praktično bavljenje mitigacijom i adaptacijom, bilo je svakako u samom središtu pregovora u Varšavi. Nedostatak napretka – čitaj: konkretnih finansijskih obaveza i konkretnog vremenskog okvira i pravca kojim razvijene zemlje nastoje da ispune u Kopenhagenu preuzetu obavezu da potroše 100 milijardi dolara godišnje do 2020. postepenim povećavanjem od 10 milijardi dolara godišnje u odnosu na period ubrzanog početnog finansiranja koji je istekao pre godinu dana – doprineo je daljem urušavanju ionako već uglavnom narušenog poverenja između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. To je bio i glavni razlog za insistiranje zemalja u razvoju da razvijene zemlje prvo ispune svoje trenutne preuzete obaveze koje se tiču redukcije emisija i finansiranja, pre nego što zemlje u razvoju i razmotre svoje dobrovoljne obaveze za sporazum 2015. godine.

Tokom dve godine, od Durbanske platforme, radni program UNFCCC o dugoročnom finansiranju se bavio načinima za prikupljanje dovoljno sredstava iz više izvora za akcije na planu mitigacije i adaptacije, ali se suzdržavao od razrade konkretnih ciljnih numeričkih pokazatelja kojima bi se označilo kretanje finansiranja klime iz javnih izvora u periodu između 2013. i 2020. godine. Varšavska odluka o dugoročnom finansiranju (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_ttf.pdf), iako je potvrdila cilj od 100 milijardi dolara godišnje za 2020. i odlučila da nastavi razmatranja o dugoročnom finansiranju, takođe je propustila da pruži bilo kakve konkretne cifre, uprkos pritisku zemalja u razvoju da se fiksira obaveza od 60 – 70 milijardi dolara godišnje na pola puta do 2020. godine. Umesto toga, razvijenim zemljama pošlo je za rukom da kroz ovu odluku zemljama u razvoju nametnu tezu o „povoljnom okruženju” za finansiranje iz višestrukih izvora (pretpostavlja se da to uključuje i doprinose zemalja koje nisu potpisale Aneks 2) – uglavnom u kontekstu prihvatanja mahom privatnog finansiranja uslovljenog javnim finansijskim doprinosima manjih razvijenih zemalja. Jedini konkretan novi zahtev razvijenim zemljama u odluci bilo je pripremanje dvogodišnjih izveštaja o njihovim pristupima i kvantitativnim i kvalitativnim elementima finansijskih putokaza do 2020, kao i posvećenost da prihvate obavezu učešća na dvogodišnjim ministarskim dijalozima o klimatskom finansiranju, oba počev od 2014. godine.

Teško da se može mnogo postići na takvim visokim ministarskim sastancima lišenim političke volje da se na stave konkretne cifre, ako je suditi po dvodnevnom sastanku na visokom nivou ministara finansija koji je održan u drugoj nedelji Konferencije, s obzirom na to da je on za rezultat imao malo konkretnih „novih i dodatnih” finansijskih obaveza. Na kraju, razvijene zemlje su se, zapravo, prilično jeftino izvukle iz „finansijske Konferencije o klimatskim promenama koja to nije ni bila”. One su prosto zamenile vremenski okvir po kome je trebalo prikupiti 100 milijardi dolara godišnje daleko labavijim, ali u velikoj meri simboličnim naporom da se postigne cilj Fonda za adaptaciju u iznosu od 100 miliona za 2013. godinu (zahvaljujući novim obavezama koje su preuzele Nemačka, Francuska, Finska, Norveška i Švajcarska) – loša trampa za pogođene zajednice u zemljama u razvoju, a spasonosno rešenje za Fond za adaptaciju čiji se projektovani prihod smanjio usled dramatičnog pada cena ugljenika tokom zadnjih godina (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cmp9_afboard.pdf). Zemlje u razvoju u Varšavi nisu dobile ni obavezu da opredele bar 50 odsto celokupnih javnih klimatskih finansija za adaptaciju (koja na međunarodnom nivou ostaje hronično

nedovoljno finansirana), niti čvrsta obećanja za Zeleni klimatski fond (GCF), koji u jednom trenutku treba da usmeri značajan udeo novih multilateralnih finansija ka adaptaciji. U Varšavi je samo jedno novo obećanje išlo u prilog Zelenom klimatskom fondu (oko 45 miliona dolara od Švedske, uz raniju dobrovoljno preuzetu obavezu Južne Koreje od dodatnih 40 miliona dolara), iako je nekoliko evropskih zemalja dalo naznaku da su spremne da daju značajne doprinose GCF-u kada on postane potpuno operativan i spreman da upravlja finansijama. Stoga je Konferenciji, u svojim smernicama GCF-u (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_report_gcf.pdf) preostalo da od Odbora GCF zahteva da finalizuje suštinske uslove potrebne za definisanje politike koji su definisani na poslednjem sastanku u Parizu u oktobru (kojima će se baviti sledeća dva sastanka Odbora GCF u prvoj polovini 2014) kako bi razvijene zemlje mogle da daju „ambiciozne i pravovremene doprinose” procesu inicijalne mobilizacije sredstava GCF-a pre Konferencije (COP 20) u Limi sledeće godine. Smernice su takođe reafirmisale podobnost svih zemalja u razvoju za primanje sredstava od GCF-a, čime će se slediti pristup baziran na pojedinačnim zemljama i balansirati njihovo opredeljivanje sredstava između mitigacije i adaptacije.

Diskurs koji se ticao finansija u Varšavi jasno je pokazao da zemlje u razvoju vide GCF kao glavni finansijski instrument i za novi sporazum u 2015. godini, dok razvijene zemlje nastavljaju da posmatraju GCF kao samo jedan od mnogih konkurentskih klimatskih finansijskih mehanizama (od kojih se mnogima upravlja izvan UNFCCC). Zemlje u razvoju će stoga razmotriti koliko razvijene zemlje dobrovoljno prilažu inicijalnim naporima mobilizacije sredstava Zelenog klimatskog fonda, što se očekuje u vreme Ban Ki Munovog Klimatskog samita u septembru 2014, kao test za ozbiljnost i ambicije razvijenih zemalja u odnosu na vremenski okvir nakon 2020. godine i reagovati na odgovarajući način u Limi i tokom priprema za pariski COP 2015. godine.

REDD+

Neočekivano za neke, a prekasno po mišljenju drugih, zemlje su u Varšavi usvojile paket sedam odluka kojima se finalizuje upravljački okvir za REDD+ (Redukcija emisija iz deforestacije i degradacije šuma), uspostavljajući „Varšavske okvire za akciju na planu REDD+”. Potpisnice su se složile da finansiranje aktivnosti u okviru REDD+ treba biti obezbeđeno samo nakon rezultata, pošto zemlje koje zahtevaju isplate na osnovu postignutih rezultata pruže informacije o tome koji su mehanizmi obezbeđivanja bili primenjeni i poštovani (http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/

[decisions/application/pdf/cop19_redd_finance.pdf](#).

Zeleni klimatski fond koji je tokom svoje poslednje sednice odbora u oktobru, u Parizu, već potvrdio implementaciju REDD+ kao jednu od oblasti svojih investicija, treba da igra ključnu ulogu pri usmeravanju finansija koje se odnose na REDD+ i njegove rezultate.

Međutim, kao da su želele da se rugaju ovoj odluci, tri zemlje koje tek treba da ulože u GCF, dobrovoljno su preuzele obavezu u ukupnom iznosu od 280 miliona dolara za novi multilateralni program izvan UNFCCC, a kojim upravljaju Svetska banka i

Inicijativa *BioCarbon* fonda za održive šumske površine, čiji je cilj da napreduju ka uobličavanju šireg pristupa mitigaciji zasnovanoj na korišćenju zemljišta (kombinujući napore REDD+, poljoprivrede koja uzima u obzir klimatska pitanja i energije iz bio mase). Sjedinjene Američke Države će biti najmanji nacionalni donator novog fonda, u poređenju s norveških 135 miliona dolara i 120 miliona Ujedinjenog Kraljevstva. SAD su se preuzele dobrovoljnu obavezu u iznosu od samo 25 miliona dolara.

Zanimljivo, Brazil – jedna od ključnih šumovitih zemalja sveta – našao se pod jakim pritiskom u Varšavi kada je ministarka za zaštitu okoline Izabela Teikseira (Izabella Teixeira) morala da objasni zašto su stope deforestacije u oblasti Amazona ponovo porasle, prvi put nakon 2005. godine. Brazilske NVO su, naravno, ukazale na očigledno: stope deforestacije počele su da rastu pošto je izmenjen zakon o šumama 2012. godine (uvodeći amnestiju za prethodno počinjena krivična dela protiv životne sredine, između ostalog).

Međutim, ovo se takođe podudara s početkom sprovođenja trgovine te zemlje zasnovane na razmeni zemljišta za šume.

Iako je Brazil lobirao snažno (i uspešno) protiv tržišnog pristupa REDD+ na međunarodnom nivou, varšavski okviri ne sprečavaju zemlje-potpisnice da primene nacionalna ili bilateralna REDD+ tržišta. A to je, s druge strane, veoma u interesu moćnog agrobiznis lobija u Brazilu i šire.

Rod i klimatske promene

Prošle godine u Dohi, odluka koja se odnosi na pitanje roda doneta na COP-u 18 koja se zalaže napredak ka rodnoj ravnoteži u delegacijama zemalja-članica i telima COP-a, bila je pozdravljena kao „čudo iz Dohe”. Godinu dana kasnije u Varšavi, rodna pitanja i klimatske promene bili su formalno na dnevnom redu SBI-a u okviru radionice i kasnijoj kontakt grupi gde su potpisnice i posmatrači prevazišli puka razmatranja o uravnoteženom učešću muškaraca i žena u telima UNFCCC i Protokola iz Kjota kroz diskutovanje potreba izgradnje kapaciteta i

načina implementacije rodno osetljivih politika na planu klime u UNFCCC, a naročito na poljima mitigacije, adaptacije, finansija, izgradnje kapaciteta i tehnologije. Konferencija o klimatskim promenama usvojila je zaključke kontakt grupe SPI, iako su najvažniji aspekti, naime poziv da se sačini vremenski okvir za akciju u pravcu rodno-osetljivih politika u UNFCCC, skrajnuti uključivanjem u aneks teksta zaključaka (<http://unfccc.int/resource/docs/2013/sbi/eng/116.pdf>).

Nažalost, dalji rad će se nastaviti tek na COP 20, a ne na junskoj sednici SBI, što povećava strah među zagovornicima rodno pristupa da bi se zamah postignut u Dohi mogao izgubiti. Aktivisti koji se zalažu za rodna pitanja i ženska prava takođe su bili veoma uznemireni zvaničnim sporednom manifestacijom UNFCCC-a održanom 19. novembra, „Danom roda”, kada je šefica UNFCCC Kristijana Figeres (Christiana Figueres) pozvala učesnike da se usredsrede na „vizije” umesto na implementaciju odluke iz Dohe o rodnom pitanju. Naravno, upravo taj nedostatak napretka pri implementaciji rodno-osetljivih klimatskih politika u UNFCCC mora biti u središtu diskursa Konferencije o rodnom pitanju i klimatskim promenama. Iz tog razloga nije dovoljno baviti se rodom kao odvojenim pitanjem izolovanim na dnevnom redu Konferencije, već se razmatranja o rodu moraju integrisati u sve glavne pravce rada i središnje tematske oblasti UNFCCC, uključujući finansije, tehnologiju, gubitke i štete, adaptaciju i mitigaciju. I dok su rodno-osetljivi pristupi bili tema kontakt grupa i neformalnih diskusija u ovim oblastima – u nekima, uključujući finansije, čak i više nego u prošlosti – na kraju je ostalo malo tekstualnih referenci u konačnom tekstu Varšavskih ishoda koji se konkretno odnose na rod, osim tamo gde se on eksplicitno pominje, prvenstveno u odredbi Varšavskog međunarodnog mehanizma za gubitke i štete koja poziva na raščlanjivanje podataka prema rodu i Radnog programa iz Najrobija za adaptaciju koji poziva na rodno-osetljivi pristup, kao i u reviziji finansijskog mehanizma koji smatra njegov doprinos rodno-osetljivim pristupima jednim od kriterijuma njegove efikasnosti. 5

5 Pored teksta zaključka o rodnom pitanju i klimatskim promenama, rodno pitanje može se pronaći u varšavskim dokumentima i u: Varšavski međunarodni mehanizam za gubitke i štete (stav 5.a.ii.) – http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_lossanddamage.pdf; Radni program za adaptaciju iz Najrobija (preambula) – http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_nairobiwp.pdf; Centar za klimatske tehnologije i Modaliteti i procedure umrežavanja (preambula i stav 4) – http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_ctcn.pdf; Peta revizija Finansijskog mehanizma (Aneks stava 3) – http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/

Kraj Protokola iz Kjota?

Čak i jedno od pitanja za koje se smatralo da neće biti predmet bilo kakve diskusije na kraju nije bilo dogovoreno u Varšavi: ratifikacija drugog perioda preuzimanja obaveze Protokola iz Kjota (KP) pokrenuta prošle godine u Dohi. Zemlje-potpisnice i dalje imaju poteškoće s računanjem dozvoljenih stepena emisije za drugi period obaveze. S tim u vezi, dogovor postignut u zadnji čas na Konferenciji (COP 18) u Dohi obezbeđivši nastavak KP nakon 2012. ispostavio se kao (relativno) mudra odluka i pored toga što je imao svoju cenu: u Kataru, Rusija se nije saglasila, već je katarsko predsedništvo Konferencije odbilo njen predlog. Kao posledica toga, Rusija je u Bonu zahtevala da se donošenje odluka pod mandatom Konferencije o klimatskim promenama razmotri u okviru SBI i uspela da blokira gotovo čitavu diskusiju SBI tokom junske sednice ove godine. Kao posledica toga, ni u Varšavi nije ništa odlučeno i ovo pitanje je odloženo za 2014. godinu. To znači da će biti veoma teško za EU da ratifikuje i implementira drugi obavezni period – preduslov za G77 i Kinu za nastavak bilo kakvih diskusija u okviru ADP.

U tom kontekstu, treba s oprezom primetiti da je Venecuela (članica G77 i LMDC) insistirala da druga pitanja implementacije KP ostanu otvorena sve dok svi problemi ne budu razrešeni. Polazna pozicija? Pametna strategija? Čista taktika? Ovo svakako neće olakšati napredak EU sa svojim klimatskim i energetske paketom za period nakon 2020. A Rusija, Poljska, Ukrajina i drugi će nastaviti da se protiv klimatskih pregovora UN bore „vrućim vazduhom”.

Ali zašto je bilo toliko teško rešiti tehnička pitanja koja bi omogućila proces ratifikacije? SAD su odavno napustile KP. Kanada ga nije implementirala i na kraju je odustala od sporazuma koji je ratifikovala. Drugi period obaveze ima veoma mali broj učesnica (EU, Australija, Norveška, Švajcarska, Island, Monako, Lihtenštajn, Belorusija, Ukrajina i Kazahstan) i, s manje od 15 odsto, pokriva nedovoljan fragment globalnih emisija. Nije realistično očekivati da će ikada biti trećeg obaveznog perioda. Bogate, razvijene zemlje, ali i veliki emiteri u zemljama u razvoju, stavile su jasno do znanja da neće razmatrati preuzimanje obaveza nakon 2020. godine.

decisions/application/pdf/cop19_fifth_review_finmech.pdf);

Konsultativne grupe za nacionalne komunikacije (stav 5) - http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cop19_cge_natcom_nai.pdf); i KP Odbor za usaglašenost (preambula) --http://unfccc.int/files/meetings/warsaw_nov_2013/decisions/application/pdf/cmp9_compliance.pdf).

Nedostatak napretka kod ovog pitanja dnevnog reda pokazuje kako Durbanski mandat baca senku ispred sebe. Sporazum koji bi svi podržali, na osnovu diferenciranih doprinosa, u ovom trenutku se doima van domašaja – a 2015. je neposredno pred nama. Pravna forma sporazuma iz 2015. je, naravno, značajna, a u ovom trenutku je nejasno kako se vredni elementi iz arhitekture Protokola iz Kjota (njegova pravno obavezujuća priroda, pravila o pridržavanju i odgovornosti, uporedivost napora, itd.) mogu zadržati kroz *bottom-up* dobrovoljno preuzete obaveze i reviziju dogovora. Takav dogovor – ako bi se sastojao od više od nekoliko odluka Konferencije – ne može se porediti s protokolom ili sličnim pravnim instrumentom. Izgleda da većina vlada radije igra igre: igru međusobne krivice kao sredstvo skretanja pažnje sa sopstvenog nečinjenja i pretvaranje da su klimatske promene igra bez pobednika.

Oni koji odlaze i Oni koji ostaju – civilno društvo na COP 19

Još od COP 15 u Kopenhagenu 2009. godine, NVO aktivne pri UNFCCC diskutovale su o opciji prostog napuštanja ili okretanja leđa procesu. To se, naravno, može učiniti na mnogo različitih načina. Veliki broj organizacija, naročito onih iz kritički nastrojenog spektra civilnog društva i grupa koje predstavljaju *grassroots* pokrete zemalja u razvoju, zaista i jeste napustio proces nakon Kopenhaga. One više ne prisustvuju Konferencijama o klimatskim promenama i imaju mala očekivanja da međunarodni proces klimatskih pregovora uopšte može da isporuči značajne rezultate. Druge su preokrenule svoje prioritete i resurse i koriste daleko više osoblja, novca i vremena za bavljenje klimatskim promenama na nacionalnom i lokalnom nivou – iako možda ipak prisustvuju godišnjem klimatskom cirkusu na Konferencijama o klimatskim promenama. Takav razvoj događaja se, naravno, mora pogledati i u svetlu izmenjenih strategija i prioriteta podrške među finansijerima NVO.

U Varšavi, mnogi od predstavnika civilnog sektora koji su se držali procesa i nastavili da ili lobiraju kod zemalja-česnica iznutra ili da grade mostove između unutrašnjih i spoljašnjih strategija, osetili su se obeshabrenim onime što su posmatrali. Tako je po prvi put tokom Konferencije o klimatskim promenama više od 800 predstavnika NVO iz celog sveta napustilo varšavski podijum u četvrtak posle podne tokom druge nedelje. Poruka je bila jasna i glasna: Ne verujemo da će ova Konferencija o klimatskim promenama dovesti do bilo kakvog napretka.

Ali nećemo u potpunosti napustiti ceo proces. Vraćićemo se u Limi (#volveremos). Akciju su većim delom pripremili i obeležili „C7” (WWF,

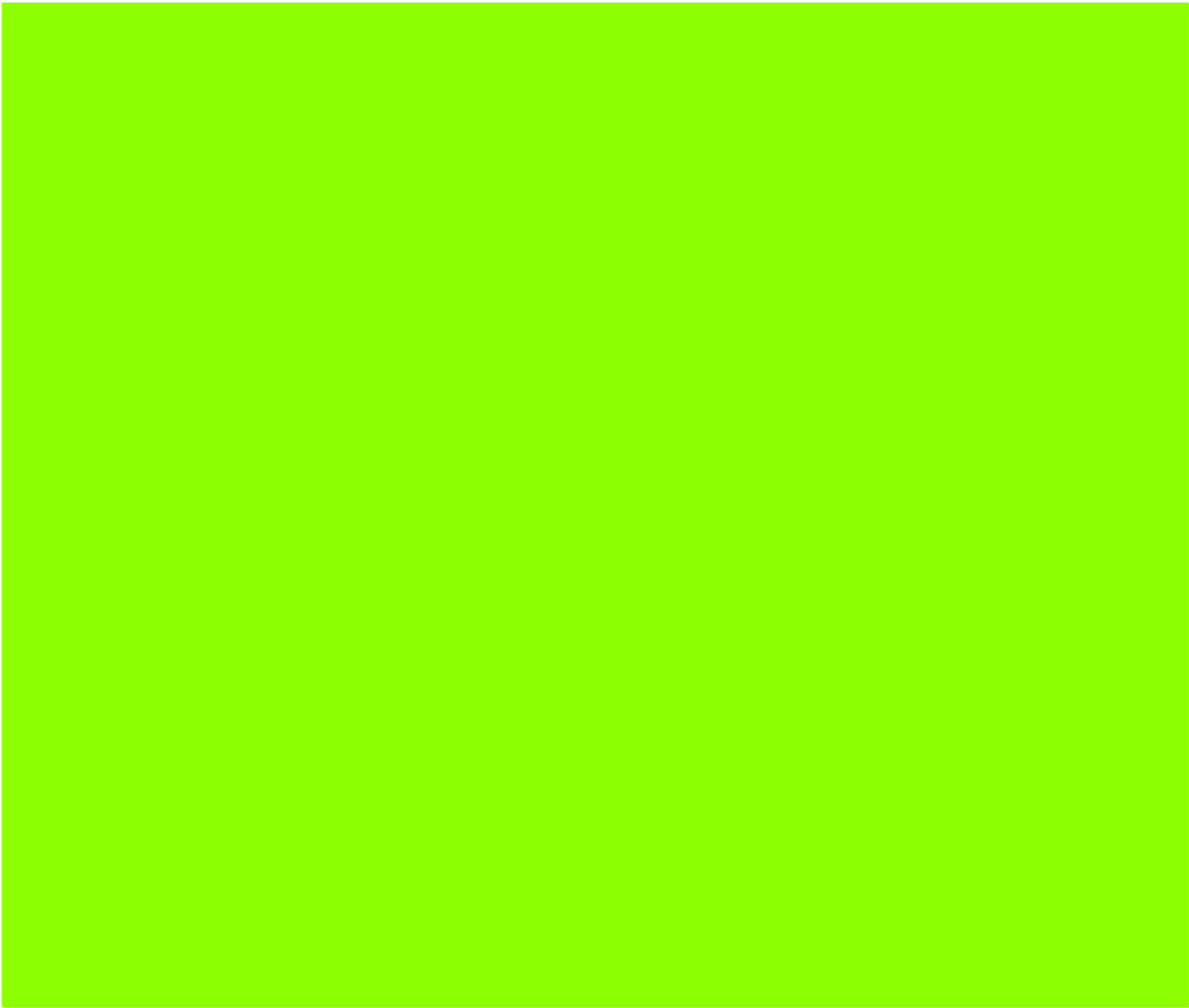
Greenpeace, Oxfam, Action Aid, Christian Aid, Friends of the Earth international, International Trade Union Confederation). Njihova kolektivna marketinška mašinerija uspela je u tome da je učini glavnim vestima u medijima širom planete.

One NVO koje su ostale na podijumu (iz drugih i uglavnom veoma legitimnih razloga) uspele su da organizuju kolektivnu „navijačku grupu” u sablasno praznoj unutrašnjosti stadiona tokom završnog plenuma COP 19. Njihovo glasno navijanje i skandiranje odražavalo je podršku ili nezadovoljstvo izjavama delegacija u šatorima na kraju fudbalskog terena. To je otprilike najglasnije koliko protest iznutra može postati u ovom trenutku. Ali, očigledno je da na kraju to nije bilo dovoljno.

Može se diskutovati o tome, odnosno ne može se dati konačan odgovor na pitanje koliko je Napuštanje Varšave doprinelo jačanju pritiska na vlade da deluju na polju klime i da li je stvorilo nove, dodatne konflikte unutar civilnog društva ili je, pak, pomoglo ponovnoj izgradnji mostova između unutrašnjosti i spoljašnjosti. Ali, pored posta i nekih direktnih akcija u konferencijskom centru koje su dovele do oduzimanja budževa omladinskim klimatskim aktivistima u prvoj nedelji, ovo je znak rastuće frustracije, ali i rastuće hrabrosti koja bi u pripremama za Pariz 2015. mogla dovesti do nečeg mnogo ozbiljnijeg od marketinške oluje.

U međuvremenu, čak i unutar konteksta UNFCCC, veliki broj pojedinaca i organizacija traži radikalne pristupe koji prevazilaze najminimalnije promene. Radovi koje u tom kontekstu treba pomenuti uključuju istraživanje o tzv. *Carbon Majors* (<http://carbonmajors.org/>), radikalni pristup redukciji emisija Tindal centra (<http://www.tyndall.ac.uk/radical-emission-reduction-conference>), poziv na nultu emisiju kao cilj do 2050. (videti, na primer, IDDRI: <http://www.iddri.org/Publications/Possible-Elements-of-a-2015-Legal-Agreement-on-Climate-Change>) ili „Poziv na strategijsko resetovanje”- tekst Fondacije Hajnrih Bel (<http://www.boell.de/en/2013/09/05/what-future-international-climate-politics>). Postoji nada i vera da ima još mnogo toga sličnog, i da će ga biti još više u naredne dve ključne godine, što će uroditi novom nadom i radikalnim idejama.

Ali sve to će zahtevati još diskusije nakon što se slegne prašina; tokom zadnjeg dana Konferencije slučajno smo čuli razgovor jednog od delegata sa Kristijanom Figeres. Koja prašina, pitala je ona. Njegov odgovor: ugljena prašina.

■■■ HEINRICH BÖLL FOUNDATION
NORTH AMERICA

